

BOSHLANG'ICH TA' LIMDA INTEGRATSIYA

Jizzax viloyati Zomin tumani Maktabgacha va Maktab ta'lim bo'limi tasarrufidagi

64 – maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Kubayeva Dilnoza Toyirovna

Boshlang'ich sinflarda fanlarni integratsiyalash dars samaradorligini oshiradi, vaqtdan unumli foydalanishga olib keladi, darsni chuqur o'zlashtirishga yordam beradi, bo'sh vaqt orttiriladi va to'garaklarga jalb etiladi. Boshlang'ich ta'limda ona tili, o'qish, tabiat, tasviriy san'at darslarini integratsiyalash mumkin. Masalan, O'zbekiston mening Vatanim mavzusini o'tishi uchun mavzu tushuntiriladi, tabiiy boyliklari va ularni qadriga etish ko'rib chiqiladi va mavzu asosida rasm ham chiziladi. Bu esa bolani mavzuni yaxshi tushunib olishiga yordam beradi, kengroq va chuqurroq tushunishiga imkon ortadi, uzoq vaqt yodda saqlab qolishiga yordam beradi. Bu esa dars samaradorligini oshiradi. Ona tili, o'qish, matematika, mehnat darslari integratsiya qilinsa ham yaxshi natijaga erishiladi. Bunda ham o'quvchi darsni yaxshi tushunadi. Masalan, "Kuz" mavzusi o'tilsa, mavzu o'qiladi, tushuntiriladi, hosil yig'ib olishga doir masalalar echiladi, mehnat darslarida mevalarni yasash mumkin. Shunda esa darsni mukammal o'zlashtirib olishlariga imkon yaratadi.

Masalan;

Bog'da o'quvchilar birinchi kuni 35 kg, ikkinchi kuni 45 kg olma terishdi. Hammasi bo'lib necha kg olma terishdi?

$35+45=80$ javob: 80 kg.

Bu masala asosida mevalar rasmini chizishlari mumkin. Bola bir darsning o'zida kuz haqida o'rgandi, mevalar haqida bildi va rasm chizdilar, kuz mevalari haqida masala echdilar. Shunday qilib o'quvchi birgina integratsiya darsida juda ko'p ma'lumotlarga ega bo'ldi va uzoq vaqt esda saqlab qoladilar deb o'ylayman. Matematika, jismoniy tarbiya, tabiat, musiqa darslari mujassamlashtirilsa foydadan holi bo'lmaydi. Musiqa eshitish, mavzu yuzasidan misol echish, narsalar yasash bular hammasi darsni yaxshi

chiqishiga olib keladi deb o'ylayman. Fanlarni integratsiya qilib dars o'tilganda quyidagilarga e'tibor berish kerak. Har bir dars muayyan maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. fanlararo aloqalarga oid tanlangan qo'shimcha material o'tiladigan mavzu bilan bog'lanishi shart. Integrasiyalashtirilgan darslar bolalar dunyoqarashida bir butunlikni, voqealar uzviyligini tushunishini tabiatan anglab yetishga o'rgatadi. Shuni alohida hisobga olish kerakki, maktablardagi boshlang'ich sinflarda darslarning integrasion bog'lanishlari ilmiy jihatdan kam ishlab chiqilgan. Mavjud turli fiklar va qarashlar esa bir-biriga zid va uzviy bo'lmaganligi sababli integrasiya muammosi hamon olishlarimiz o'rtasida bahsli masalalardan biri bo'lib qolmoqda. O'qitish jarayonida integrasiyani qo'llash nazariyasi taraqqiyoti ilmiy pedagogik tushunchalar rivoji, asosiy va muhim ahamiyatga ega. Integrasiya differensiya bilan uzviy bog'liqdir. Bu uzviylik o'quvchilarda olayotgan bilimlarini anglashga bo'lgan intilishlari sistemasini barpo qilishlarida yaqqol namoyon bo'ladi.

Integrasiya- bu fanlarning differensial jarayon davomida yaqinlashuvi va bog'liqligidir. Integrasiya jarayoni fanlar orasidagi aloqani yangi, yuqori sifatda bir-biriga bog'lash bosqichi bo'lib, o'zini yuqori ko'rinishda namoyon etadi. Shuni alohida qayt etish kerakki, integrasiya jarayoni asoslari uzoq o'tmishdagi xalq pedagogikasi va ilmiy pedagogikaga asoslangan. Integrasiya fanlararo bog'liqlikdir. Fanlararo bog'liqlik asoslari tabiatni to'la holda o'quv darsliklarda ko'rsatish va tushuntirish zaruratidan paydo bo'lgan.

Masalan: Pedagog-navator N.I.Papov rahbarligida ochilgan "Moskva shahri o'qituvchilari to'garagi" (1910-1915). Samarali ish olib bordi. Bu o'qituvchilar o'zlarining ish dasturlarini ishlab chiqdilar. Unda iloji boricha ko'proq fanlarni birlashtirib, integrasiyalash imkoniyatlarini kengaytirish g'oyasi ilgari surildi. Bu holatda boshlang'ich maktablarda asosiy o'rinlarda ikki fan yo'nalishi turishi ko'zda tutilgan.

Tabiatshunoslik.

Jamiyatshunoslik

Bu fanlar bolalarda atrof-muhit bilan tanishish, odamlar, jamiyat, tashkilotlar hamda o'zining vazifalari bilan tanishishga yo'l ochib beradi. Gumanitar va tabiiy fanlar bo'lmish tarix, geografiya, tabiatshunoslikni bir-biri bilan chuqur va keng bog'liqliklari qayt etib o'tiladi. Grammatika va arifmetika fanlari esa boshqa fan materiallari orqali birlashtirilishi ko'zda tutildi. Bu bilan boshlang'ich ta'lim maktablarida o'z ichiga ko'p fanlarni mujassamlashtirgan bita fan –olamshunoslik (dunyoshunoslik) fanini o'qitish g'oyasi o'rta tashlanadi. Bu fan ta'lim-tarbiya yo'nalishida integrasiya yo'lini tungan asosiy fan hisoblanadi. O'quv materiallarini integrasiyalash, fanlararo uzviylikni mustahkamlash va maktab islohati hususida 1915-16 yillarda xalq ta'limi yo'nalishida samarali ishlar olib borilgan. Shu davrda o'quvchilarni atrof-muhit xayoti materiallarini o'zlashtirish va kuzatishag mo'ljallangan “Vatanshunoslik” kursini qo'llash nazarda tutilgan. Bunda tabiat, xayvonot olami, inson kabi tushunchalarni o'z ichiga olgan keng dastur mo'ljallangan. Birlashtiruvchi o'zak sifatida maktab ko'cha qishloq shahar viloyatlar olindi. Lekin integrasiya muammosi o'zining yuqori pedagogik darajasiga 1920 yillarda yetdi. Davlat olimlar kengashi fanlarni asosan uchta bloka ajratdilar. Bu bloklar bilimlar mazmunini yo'naltirishda katta ahamiyatga ega edi. Ular:

Jamiyatshunoslik.

Mehnatshunoslik.

Tabiatshunoslik.

Bunday holatda o'quv darslari integrasiyaga kirishib, o'zlarining xususiyatlarini yo'qotishadi yoki o'rta zvenoda qolib ketardi. Lekin o'zining mazmuni va jihatlari bilan umumlashgan mavzu: shahar kolxoz fabrika tushunchalarini o'zlashtirishda qatnashadi. Bunday integrasiya yo'nalishi hamma fanlar uchun bir xil bo'lmadi. 1927 yilgacha tarix, geografiya va adabiyot fanlari jamiyatshunoslik faniga qo'shib yuborilgan edi. Integratsiyalangan darslar charchoqni va taranglikni o'quvchilardan oladi faoliyatning bir turidan ikkinchisiga o'tishi hisobidan ziyraklik va hozirjavoblikka o'rgatadi. Lekin 1-2-sinflarda integratsion darslarga uncha berilmaslik tavsiya etiladi. Chunki bolaning bilim zapasi ko'p emas, grammatik, matematik va texnik ko'nikmalari shakllanib ulgurmagan. Chunki integratsiya mavjud mavzuni kengaytiradi, chuqur tahlil qilishni

talab qiladi, hodisalarni umumlashtiradi, ularning bilim doirasi boshqa fanlar hisobiga kengayadi. O`quvchilar mustaqil tarzda shuncha ishni bajarishga kuchi etmasligi mumkin. O`z navbatida o`qituvchiga juda ko`p talablar qo`yiladi. Integrirlangan dars o`qituvchidan qo`shimcha tayyorgarlik, katta bilimdonlik, yuqori kasb mahoratini talab qiladi. O`z darsida o`qituvchi quyidagilarni e`tiborga olishi kerak.

Boshlang`ich sinf o`quvchilarini o`qitishda dars samaradorligiga erishish uchun integrirlashga e`tibor berishi shart. E.Smirnova «Bo`lmasdan egalik qil» maqolasida shunday deydi:

«Birinchi sinfda quyidagi fanlarni integrirlash mumkin: o`qish, yozuv, tasviriy san`at va mehnat. Faqat o`qish va faqat yozish bolani juda charchatadi va unda salbiy tuyg`ularni uyg`otadi. 1-sinf o`quvchisida birinchi darslardayoq o`qishga bo`lgan istak yo`q bo`lmasligi kerak. Uning ko`zlaridagi uchqun o`chmasligi kerak. Yuqorida aytib o`tilgan fanlarni tartiblashda o`quvchining o`rganish jarayonini, qiziqishini ushlab turish, faollashtirishga e`tibor beriladi».

2-sinfda o`qish, ona tili, tabiatshunoslik va tasviriy san`at fanlarini integrirlash mumkin.

3-sinfda fanlarni integrallash imkoni bor variantlaridan foydalanish mumkin.

Ta`lim tizimida ilgaridan integrirlangan kurslar borligini unutmaslik kerak. M: Savodxonlik darslari o`qish va yozuv K.D.Ushinskiy davridanoq integrirlanib o`tiladi. Hozir 1-sinfda yarim yillikda o`qish va yozuvga o`rgatiladi. Sinfdan tashqari o`qish ham integrirlangan. Bunda bir butun jarayon: kitob-o`qish jihozi sifatida, darsda olgan o`qish ko`nikmalarini rivojlantirish, matn-so`z san`ati sifatida, nutqning rivojlanishi, kitob olami, suhbatdoshlar doirasi sifatida.

Azaldan tabiatshunoslik integrirlangan: tabiatshunoslik va geografiya.

Matematika asli arifmetika, algebraning elementlari, geometriya, arifmetik materiallar yaxshiroq o`zlashtirishga ko`maklashadi. Shu bilan birga algebrani, geometriyani, mehnat ta`limi o`rganishga asos soladi.

Yuqorida aytilgan integrar kurslarni o`qish - ona tili, o`qish - tabiatshunoslik, o`qish — tabiatshunoslik, o`qish — tasviriy san`at, o`qish - tabiatshunoslik - tasviriy

san`at, ona tili - o`qish -tasviriy san`at, o`qish — tabiatshunoslik — mehnat, ona tili - tabiatshunoslik - tasviriy san`at kabilarga birlashtirish mumkin.

Integrirlangan darsning asosiy xususiyati bunday dars bir fan asosida tuziladi, u asosiy e`tiborda bo`ladi, qolganlari u bilan birga integrirlashadi, uning aloqalarini, jarayonlarni o`rganishda fanning ma`nosini tushunishda, hayot bilan aloqasini tushunishda, olingan bilimni amalda ishlatishda qo`llanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Sayidaxmedov N.S.Oliy pedagogik ta`limda integral texnologiyalar. 2003y.
2. Ochilov M.YAngi pedagogik texnologiyalar. Qarshi, Nasaf, 2000y
3. Yo`ldoshev J.Xorijda ta`lim. Integratsiyalashgan va maxsus kurslar. T, «SHarq» 1995.
4. O`.AsqarovaG. G.Egamberdieva Boshlang`ich ta`limda integratsiya.Namangan-2007y